

УДК 811.161.2'373.7'243:37.016-057.87

ЛІНГВОДИДАКТИЧНИЙ ВИМІР УКРАЇНСЬКОЇ ОНОМАСТИЧНОЇ ФРАЗЕОЛОГІЇ

Галина Кузь

*Пряшівський університет у Пряшеві
Інститут україністики
вул. 17 листопада, 1, 08001, Пряшів, Словаччина
тел.: +421 0909182634
ел. пошта: halyna.kuz@unipo.sk
<https://orcid.org/0000-0003-0075-4657>*

У статті йде мова про лінгвокраїнознавчий та лінгвокультурологічний потенціал ономастичної фразеології в розрізі викладання української мови як іноземної. Зроблено оглядовий аналіз фразеологізмів української мови з ономастичними компонентами з лінгводидактичного погляду, а саме: розглянуто типи власних назв у складі фразеологізмів з огляду на їхній лінгвокраїнознавчий потенціал; проаналізовано різновиди ономастичних фразеологізмів за походженням, за стилістичною маркованістю та іншими ознаками, що можуть мати значення для опанування цим пластом фразеології; охарактеризовано особливості трансформації конотацій власних назв у складі фразеологічних одиниць і способи їхньої семантизації.

Ключові слова: ономастична фразеологія, міжкультурна комунікація, мовна компетенція, фонові знання, культурна конотація.

Фразеологія як культуромісткий елемент мови є необхідним складником опанування українською мовою з огляду на комунікативну й соціокультурну перспективу: у ній зафіксовані аксіологічні та поведінкові знання, без яких неможлива повноцінна комунікація, особливо в міжкультурному просторі. Залучення фразеологічного матеріалу при вивченні мови, як рідної, так і іноземної, з метою формування комунікативних та соціокультурних компетенцій вимагає від викладача усвідомлення механізмів збереження і трансляції культурних кодів, які містять фразеологізми, а також навичок виявляти, розшифровувати, коментувати культурну інформацію, закладену в різного типу стійких висловах.

Важливою передумовою забезпечення успішного опанування фразеології є укладання лінгвокраїнознавчих фразеологічних словників як складників цілого комплексу лінгводидактичних праць, до якого також можуть увійти словники різного типу власних назв, що позначають важливі для певної культури об'єкти, прецедентні ситуації та ін. Очевидно, що до сфери зацікавлення лінгводидактів потрапляють і ономастичні фразеологізми (далі – ОФ), які містять лінгвокраїнознавчу інформацію на різних рівнях: вона реалізується через культуромісткі семи (в тому числі і насамперед через онімний компонент), через культурний фон і культурні конотації. Ономастичні фразеологізми та паремії потрапили до модельованих на матеріалі різних мов фразеологічних мінімумів. Так, М. Котова, російська дослідниця пареміологічного мінімуму, у статті “Имена собственные в современных славянских пословицах (в аспекте имагологии)” зазначає, що в компонентний склад російських приказок, що були включені в 70-х рр. до пареміологічного мінімуму потрапили сім онімів (5 антропонімів та 2 топоніми) [2 : 149]. У пропонуваніх фрагментах фразеологічних мінімумів для рівнів А1–А2 та В1–В2 також знайшлося кілька фразеологізмів з

власними назвами (антропонімами - *Іван*, **топонімами** - *Київ*, **теонімами** – *Бог*, *Господь*; **етнонімами** - *українці*) [4; 5].

Постановка проблеми. Національна й експресивна забарвленість фразеологізмів з власною назвою викликає певні труднощі під час вивчення і вимагає уваги до способів їхньої семантизації та коментування ролі ономастичного компонента та його значення. В. Мокієнко у статті “Фразеологізація як способ апеллятивации имени собственного” зазначає: “...якщо в інших фразеологічних групах (наприклад, професійної, соматичної, анімалістичної та ін.) легко виявити досить прозорі паралелі в близькоспоріднених мовах, то для фразеології з власними іменами, якщо, звичайно, виключити інтернаціональні ідіоми (біблеїзми, міфологічні та літературні звороти) подібний паралелізм обмежений до мінімуму” [6 : 210]. Це спонукає нас окремо розглянути ОФ в лінгводидактичному розрізі.

Метою цієї розвідки є оглядовий аналіз фразеологізмів з ономастичними компонентами української мови з лінгводидактичного погляду. Поставлена мета передбачає розв’язання таких завдань: 1) розглянути типи власних назв у складі фразеологізмів з огляду на їхній лінгвокраїнознавчий потенціал; 2) проаналізувати різновиди ономастичних фразеологізмів за походженням, за стилістичною маркованістю та іншими ознаками, що можуть мати значення для опанування цим пластом фразеології; 3) охарактеризувати особливості трансформації конотацій власних назв у складі фразеологічних одиниць і способи їхньої семантизації. **Методологію** нашого дослідження становить система взаємопов’язаних наукових методів і прийомів, а саме: метод фразеологічного аналізу, метод аналізу внутрішньої форми фразеологізмів, метод компонентного аналізу, зіставний метод, порівняльний метод і прийоми лінгвокультурологічного аналізу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У наукових розвідках з української ономастичної фразеології Н. Бабич, Н. Москаленко, Н. Венжинович, О. Мороз тощо знаходимо багато цікавих і доречних спостережень стосовно типології, семантичної структури, прагматичних особливостей ОФ. Заслужовують на увагу дослідження пареміології та фразеології з онімами Л. Скрипник, Н. Пасік, М. Алефіренка, Н. Щербакової та ін., етнокультурний зміст функціонування онімів опрацьовано в дослідженнях В. Жайворонка і В. Хімік; А. Кравчук та О. Мороз досліджували ОФ на базі української та польської мов, у порівняльному аспекті на матеріалі української, російської та німецької мов ці одиниці вивчала О. Кудріна. Біблійні ономастичні фразеологізми української та словацької мов у зіставному аспекті проаналізовані в нашому дослідженні [4]. Проте й досі вкрай мало наукових праць, які розглядають лінгводидактичні особливості ономастичних фразеологізмів. Саме цим зумовлена **актуальність і новизна** цього дослідження.

Виклад основного матеріалу. У кожній мові власні назви належать до одного з найстаріших пластів лексики і беруть активну участь в утворенні фразеологізмів, які відображають фрагменти мовної картини світу окремого народу. Оними, що входять до компонентного складу цих одиниць, є промовистими носіями історичної, етнокультурної, соціально-побутової, етнографічної, а також і мовної інформації. Таким чином, ономастичними фразеологізмами вважаємо стійкі словосполучення чи речення, до складу яких входить як лексичний компонент – імена відомих історичних особистостей та загальнопоширені імена, географічні назви, назви тварин, міфічних героїв та ін.

Аналізуючи різні групи ОФ, беремо до уваги, що фразеологія загалом в лінгводидактичний процес може бути залучена для формування:

- мовної (лінгвістичної) компетентності (напр., при вивченні фонетичних, лексичних, морфологічних або синтаксичних мовних явищ);
- мовленнєвих компетенцій (напр., при формуванні вміння виражати інтенції повідомлення, запитання, заперечення, сумніву та ін.);
- лінгвосоціокультурної компетентності як комплексу соціокультурної, соціолінгвістичної та соціальної (суб)компетентностей;
- соціальної компетентності (напр., при засвоєнні стилістичних особливостей мовних одиниць, що впливають на доречне соціальне позиціонування в комунікації).

Стосовно способу вираження культурної інформації ОФ не є однотипними. Здебільшого вона реалізується через культуромісткі семи, культурний фон і культурні конотації. Щодо культурної інформації в семантиці онімного найменування, то в його основі лежить, як правило, прецедентна назва. Це можуть бути власні назви, пов'язані з добре відомими текстами (*Адам, Тантал, Баба Яга*), пов'язані з ситуаціями, відомими більшості представників певної нації (*Іуда, Богдан Хмельницький, Іван Мазепа*), чи імена людей, які зробили суттєвий внесок у розвиток культури, науки (*сократівська лекція; теорема Піфагора*), топоніми, які є також культурними символами (*Рим, Київ, Дунай, Голгофа*) тощо.

З огляду на тип оніма, що може бути компонентом фразеологізму, а тому одночасно й носієм лінгвокультурологічної інформації, можемо виокремити групи ОФ з компонентами: **теонімами** (*Боже, помагай; дякувати Богу; слава Богу; прости Господи; одному Богу відомо; як у Христа за пазухою*), **антропонімами** – загальнопоширеними і рідковживаними іменами, прізвищами, прізвиськами, іменами видатних людей, літературними, біблійними персонажами (*Іванова хата; як Пилип з конопель; за царя Пенька; заробити як Заболоцький на милі; баба Параска і баба Палажка; Адамове ребро, дядько Сем*); **топонімами** – назвами населених пунктів, водних об'єктів, гір, країн та ін. (*язик до Києва доведе; Пішла слава до Станіслава; іти на Голгофу; відкрити Америку, перейти Рубікон; Карфаген має бути зруйнований; Де Рим, де Крим, а де попова груша; всі дороги ведуть до Риму; китайська грамота; красива як відьма з Лисої гори*); **етнонімами** (*як швед під Полтавою; Лях козакові не товариш; як циган на ярмарку; циганська доля; Де два українці, там три гетьмани*), **геортонімами** – назвами свят та постів (*забагати замерзлого в Петрівку; як бідний на Великдень; По Петру, та й по теплу; На святу Катерину ховайся під перину; на Рахманський Великдень*); **зоонімами** (*як Сірку муху з'їсти; Не кожний пес Гривко; позичати в Сірка очей; Як Сірку на перелазі*); **астронімами** – власними іменами галактик, сузір'їв, планет та зірок (*Великий Віз; Молочний Шлях; Чумацький Шлях; Зорі Дівочі; Тещина Дорога*); **міфонімами** (*Що дозволено Юпітерові, те не дозволено бикові; Марсове поле; дволикий Янус; повстати як Фенікс з попелу; Цур тобі та пек!; Най тя Перун стрілить!*) та іншими різновидами онімів (*розуміється як баран в Біблії; штурм Бастилії*).

Як бачимо, з-поміж ОФ маємо як українські за походженням, так і запозичені, інтернаціональні. Дослідниця українських ОФ О. Мороз виокремлює за генетичним критерієм **корінні фразеологізми з власними іменами** (87%) та **запозичені** (13%). Корінні фразеологізми походять з народно-розмовних джерел (84%)

та книжно-літературних (3%). Запозичені стійкі вислови найчастіше є книжними утвореннями і репрезентовані античними (4%), біблійними (7%), книжно-літературними одиницями (2%) [7 : 176]. Насамперед до лінгводидактичного процесу в іномовній аудиторії мають бути залучені корінні ОФ як матеріал, що є джерелом пізнання нової культури. Водночас запозичені ОФ також не варто відкидати: їх можна віднести до пасивного й потенційного фразеологічних мінімумів, які можуть сформуватися в процесі засвоєння лексики та під час самостійної роботи із художніми, публіцистичними і науковими текстами.

В. Мокієнко пропонує розрізняти оніми в складі фразеологізмів за критерієм їхньої “актуалізованості” [6 : 211–212]. До першої групи науковець зараховує фразеологізми з компонентами-онімами, що пов’язані з широко відомими міфологічними, релігійними, літературними чи історичними фактами: *потьомкінські села*; *Висипався Хміль із міха та показав ляхам лиха*; *конотопська відьма*; *напитися шоломом з Дону*; *баба Параска і баба Палажка*. Такі фразеологізми можуть бути придатними для формування соціокультурних компетенцій у процесі засвоєння мови, адже є нагодою розповісти учням про цікаві фрагменти історії України.

До другої групи В. Мокієнко зараховує ОФ, у яких власна назва набула оцінного значення, і такі оніми за семантикою є близькими до апелятивів: *Не дай, Боже, з Івана пана, а з Марійки добродійки*; *Пан паном, а Іван Іваном*; *Не для Гриця паляниця* (загальнопоширені серед народу імена тут символізують низький соціальний статус, приналежність до неможливої суспільної верстви); *дурний як Стецько*; *дурний як Омелько* (імена набули символічного значення ‘нерозумна людина’); *як Дунька з бомбоскладу*; *як Клава (Маня, Манька) з пивзаводу* (імена набули символічного значення ‘неохайно вдягнена людина’). Як відзначає Л. Скрипник: “Вже здавна на Україні невдах називають Хомою чи Химкою, некультурних, “неотесаних”, недомкуватих – Гапкою, Феською, Хіврею, дурнів – Стецьком, неуважних, неспритних – Солохою, Солоп’єм тощо” [10 : 113]. Варто зазначити, що такі конотації власних імен мають часове обмеження: на сьогодні деякі з наведених імен вже не входять до активної лексики і не мають виразних конотацій. Як бачимо, лінгвокраїнознавча інформація в такого типу ОФ в конотативному “шлейфі” значень онімів-складників фразеологізмів. Такі ОФ можуть бути досить складними для розуміння для представників інших культур, адже в кожній мові імена набувають специфічних конотацій, також в складі фразеологічних одиниць (напр., у словацькій фразеології ім’я Дора (Дорота) може означати ‘нерозумну’ – *sprostá Dora*, ‘неохайну жінку’ – *Dora zo Sampora*, “багату наречену” – *hojná Dora*; фразеологізм *čakať ako Dora* означає ‘примітивний вираз людини, яка нетерпляче чекає чогось’).

До третьої групи, за В. Мокієнком, входять ОФ з компонентом, створеним мовними жартами, каламбурами, так звані псевдоімена: *поїхати до Могильовської губернії* (померти); *віднести до Івана Могильного* (поховати) (псевдотопонім та псевдоантропонім утворені від апелятива *могила*); *іти до Лежухова* (спати); *перевестись до Вишневецького* (померти; Вишневецький – псевдовласне ім’я, що постало на основі загальної назви *вишня* внаслідок персоніфікації. Порівн.: *перебратися у вишеньки* (померти); *Бував я в Буваличах і видав Видаличі*; *А ви часом не з Брехунівки? Поїхати в Храпівку* (хропіти уві сні). Джерелом лінгвокультурної інформації фразеологізмів з псевдоонімним компонентом є, як бачимо, мовно-культурний про-

стір. Семантизація таких ОФ вимагає вміння “зчитувати” інформацію про джерела та мотивацію таких каламбурів. Разом з тим введення в навчальну практику досить складних для розуміння фразеологізмів на просунутих рівнях вивчення української мови буде виправданим з огляду на потребу знайомити з елементами мовної гри, навчати вмінню розуміти жарти.

На наш погляд, за принципом “актуалізованості” онімного компонента фразеологізму можна виокремити ще одну групу онімів, які використовуються з огляду на фонетичну організацію тексту – римування та ритм. Це може стосуватися як антропонімних компонентів, так і топонімних. Дуже часто в народнорозмовній фразеології вибір імені буває зумовлений власне структурною організацією фразеологізму. Це ілюструють численні римовані прислів'я і приказки: *Посидь, Уляно/Тетяно, бо ще рано; Сиди, Векло, ще не смеркло; Наша Федора до роботи хвора; Торохтить Солоха, як діжка з горохом; Казала Настя, як удасться; Піди і в Карпати, все треба бідувати!; Біда й у Городенці, як нема нічого в мошенці; В нашій короваю вода з Дунаю.*

У складі таких фразеологізмів антропоніми та топоніми можуть зазнавати повної десемантизації, їхня роль зводиться до чисто структурної. У таких випадках вони вже не виступають стрижневим мотивувальним компонентом, не формують загальну семантику фразеологізму, а вживаються для каламбурного обігрування, іронії, жарту. Так, у фразеологізмах каламбурного характеру топоніми, позбавлені лексичного наповнення, легко вводяться для передачі думки про відсутність будь-якого зв'язку між явищами дійсності: *На городі бузина, а в Києві дядько; Де Крим, де Рим, а де попова груша* [9 : 204].

Однією з важливих для дешифрування лінгвокраїнознавчої інформації ОФ є параметризація їх **за джерелами походження**. **ОФ біблійного походження** з компонентом власною назвою чи не найретельніше досліджені на матеріалі різних мов, також й у зіставному аспекті (*Каїнове діло; плач Ієремії; лоно Авраама; сади Едему; перейти через Йордан; Гетсиманський сад; добрий самаритянин*). Онімія Біблії є специфічною: переважно всі біблійні імена є символами, вони мають переосмислене значення, трансформовані в асемантизований елемент, набувають “вторинного стану” імені-символу, у контексті фразеологізмів в тому числі. Разом з тим біблійні цитації в різних мовах можуть отримати різний розвиток як конотативного складника (порівняй словацькі ОФ: *chorý ako Lazár; ležať ako Lazár; chudý jak Lazar*; і українські: *співати (скорчити) Лазаря* ‘жебракувати, прикидаючись бідним, нещасним’. Онім *Лазар* в українській мові, на відміну від словацької, поступово обростає негативними конотаціями), так і денотативного: укр., *Ноїв ковчег* - словац., *Ноєтова арха*. В українській мові це і надійний притулок від негоди та злигоднів; це також переповнене різними людьми приміщення, а в інших слов'янських, напр., словацькій та чеській, такого розширення значення не відбулося. Зіставляючи українську фразеологію біблійного походження з біблеїзми в рідній мові, студент не тільки засвоє українську культуру, пов'язану з Біблією, а й розширює у своїй свідомості біблійну символіку і горизонти своєї мовної картини світу.

ОФ античного походження також охоплюють досить численну групу широко використовуваної фразеології з компонентами власними назвами: *Авгієві стайні, канути в Лету; пута Гіменей, загадка Сфінкса, осідлати Пегаса; стріла Амура; панічний страх.*

З одного боку, біблійні та античні ОФ належать до інтернаціонального (принаймні для європейського континенту) масиву, що полегшує їхню семантизацію, розпізнавання, запам'ятовування, а отже, робить можливим включення таких фразеологізмів ще на початкових етапах вивчення мови, а з іншого боку, вони не завжди вписуються в лексичний і граматичний мінімуми, а швидше є елементами потенційних, пасивних мінімумів, адже їх засвоєння буде відбуватися як “пригадування” вже відомого.

ОФ, пов'язані з історією суспільства, з різними етапами та подіями в розвитку народу та усього людства є дуже перспективними різновидами ОФ з погляду лінгводидактичних потреб, адже дають можливість в процесі семантизації та засвоєння звернути увагу на важливі віхи в українській історії та культурі: *як швед під Полтавою; хто любить піч, тому ворог Січ; як до Києва рачки; викинути ідола в Дніпро; жандарм Європи; матір міст Руських; Від Богдана до Івана не було гетьмана; Славний козак Максим Залізняк, бив панів звичайно так; бреше як Троцький; Граф Потоцький, що в нього розум жіноцький; у старого Хмеля людей жменя*. Тут згадуються такі події, як хрещення Русі (*викинути ідола в Дніпро*), епоха козацтва (культури: *як швед під Полтавою; хто любить піч, тому ворог Січ*) та найславетніші українські козацькі гетьмани Б. Хмельницький та І. Мазепа, а також керівник гайдамацького повстання М. Залізняк.

Фразеологізми, що виникли з назв літературних творів чи цитат історичних або літературних діячів, також є дуже перспективною групою з огляду на дидактичні цілі: *Охрімова свита; Еней був парубок моторний; конопська відьма; напитися шоломом з Дону; Нема на світі України, немає другого Дніпра!; Ворскла річка невеличка; Не той тепер Миргород; баба Параска і баба Палажка; лис Микита*; Од молдованина до фіна на всіх языках все мовчить. Підґрунтям розуміння цих ОФ є фонові знання адресатів з української літератури: *напитися шоломом з Дону ‘перемогти’* (цитата зі “Слова ополку Ігоревім”), *баба Параска* (відсилання до повісті І. Нечуя-Левицького “Баба Параска і баба Палажка”).

Фразеологізми фольклорного походження, джерелом яких є поп-культура, анекдоти, легенди, казки, перекази та ін. аналогічно потрібні для фразеологічних мінімумів: *за царя Хмеля (Гороха, Панька); язиката Феська (Хвеська), Коломия не помя, Коломия місто; Переплила дві річеньки, третій Дунай; баба Яга*. Фразеологізми фольклорного походження, подібно як і літературні, можуть утворюватися способом імплікації. Під імплікацією розуміють скорочення, стягнення певного багатоконпонентного контексту до кількох чи навіть одного компонента [6 : 96]. Вони виникали на основі стягнення різних фольклорних жанрів, наприклад, казок, переказів, анекдотів, народних пісень. Так, факт стягнення анекдотів засвідчують фразеологізми: *Ні туди, Микито, ні сюди, Микито; Химині кури; балувана Галя*; стягнення казки – *язиката Феська; Ян Забіян, сто душ забив*. На основі імплікації тексту народних пісень виникли такі фразеологізми: *До роботи в Гриця порвані чоботи; Пішла Гандзя в поле жати та й забула серпа взяти; Семене, йди сядь коло мене; Ой на річці, на Йордані, нема хліба, ідем далі*. Очевидно, способом семантизації таких фразеологізмів може бути “розгортання” культурного коду, відсилання до текстів українського фольклору.

Фразеологізми з життя та досвіду людей. Ця частина фразеології є чи не найчисленнішою у кожній мові. Характеризується тим, що вся образність базується

на спостереженні явищ із повсякденного життя, і цим, власне, є привабливою для вивчення: *Оце пара – Гриць і Тамара (Варвара); від Києва до Кракова всюди біда однакова; як води у Дністрі; Січ розводити; бідний, як турецький святий; поїхав, як у Крим по сіль; заробив, як Пуня в Таврії; В Хоролі всього доволі; Від Спаси – рукавиці в паса; Михайлове чудо; Як прийшла Варвара, ночі урвала, дні доточила; як Сірку муху з їсти; Львов не всякому – здоров.*

Класифікація фразеологізмів за джерелами походження до певної міри перерегується зі стилістичною класифікацією. Стилістичні параметри онімної фразеології є надзвичайно важливими для формування мовленнєвих та соціокультурних навичок. З погляду стилістичної специфіки ОФ можна поділити на **книжну** та **народно-розмовну**. У складі **книжної** фразеології можна виділити наукову фразеологію (*теорема Піфагора; Ньютонові закони; синдром Ромео і Джульєтти*), публіцистичну та художню фразеологію (*відкрити Америку; поцілунок Іуди; перейти Рубікон; російська рулетка; секрет Полішинеля; французький сором; конотопська відьма*), офіційно-ділову фразеологію (*поправка Джексона-Вейніка; закон Колісниченка-Ківалова; список Магніцького*).

Фразеологізми, які походять з книжних текстів, не завжди мають книжне стилістичне забарвлення. Наприклад, фразеологічні біблєізми з онімним компонентом можуть мати як книжне (*вавилонська вежа, Давид і Голіаф, єгипетські кари*), так і народно-розмовне стилістичне забарвлення (*Адамові сльози ‘горілка’; Євнин накоренок; скорчити Лазяря; Не утне Каїн Абля, бо тупая шабля; мудрий як Соломонові гаці*).

Народно-розмовні ОФ використовують переважно в усній формі спілкування та в художньому мовленні, характеризуючись при цьому “зниженим” експресивно-стилістичним забарвленням: *як Пилип з конопель; як Сірку муху з їсти; як жид на войну (збиратися); як Дунька з водокачки; Говорила-їхала – здибала Міхала; Та сама Горпина, тільки друга хустина; бігає як Ганна без солі; як Заболоцький на милі (заробити); як до Києва рачки; тепло як Савці на белебні*. З-поміж ОФ цієї групи можемо виокремити фразеологізми **просторічні** (*бреше як Троцький; Загадала срака прута, пішла на храм до Онута; Гаврило! Гаврило! Не тич всюди своє рило!*; *дурний як Стецько; дурний як Омелько*) та **народноестичні (фольклорні)** (*Чумацький Шлях; за царя Хмеля (Гороха, Панька); Русалчин Великдень*), які займають крайні позиції в ранжуванні за шкалою знижений вислів–нейтральний–художній.

Коментування культурно-національної конотації фразеологічних одиниць пов’язане з “розкодуванням” національної специфіки їхньої семантики з погляду перекладу та лінгвокраїнознавства. Культурно-національною конотацією вважаємо інформацію, що включає різні географічні, історичні, етнографічні відомості й вказує на асоціації, які супроводжують слова та словосполучення в цій мові залежно від національної культури носія мови. Пояснити іноземцям, що вивчають українську мову, конотації фразеологізмів з національно-специфічним змістом можливо лише за допомогою країнознавчого коментування. Для адекватного сприйняття та розуміння таких ОФ простий переклад є недостатнім: *Переплила дві річечки, третій Дунай* (у фольклорі Дунай часто символізує межу, зміну статусу; “переплисти Дунай” може означати ‘вийти заміж’ або ‘померти’; порівн., *пйти через (за, на) Стікс; канути в Лету*); *Зайшов за Дунай, та й додому не думай* (у цьому контексті Дунай символізує Батьківщину; фольклористи вказують і на таке значення топоніма Дунай в українському фольклорі).

Культурний шлейф деяких ОФ-новтворів пов'язаний із сучасним культурним і політичним життям: *Україна – не Росія*. (назва книги Л. Кучми, другого Президента України, вживається як крилатий вислів); *візитка Яроша ‘іронічно, незаперечний доказ’* (з сюжету російського телеканалу, який знайшов “доказ” присутності Правого сектору на місці перестрілки у Слов’янську – візитку Д. Яроша, тодішнього лідера організації).

Висновки. Отже, фразеологізми через імена повідомляють про важливі події, своєрідні звичаї, спосіб мислення, історію та міфологію етносу. Власні назви з притаманними їм культурно-історичними конотаціями відіграють важливу роль орієнтиру в часі і просторі. Значно, що кордони між культурно-специфічними й інтернаціонально відомими онімами стають сьогодні все більш рухливими внаслідок розширення та поглиблення процесів міжкультурної комунікації. Творча робота з фразеологізмами різних типів, як засвідчує практика, допомагає створити розкуту емоційну атмосферу в аудиторії, що допомагає краще запам’ятати матеріал, сформулювати позитивну мотивацію у вивченні іноземної мови, підвищити інтерес до досліджуваної мови і пробудити творчий потенціал учнів.

Здійснений огляд ОФ української мови з огляду на їхнє походження, функцію онімного компонента, стилістичні характеристики під кутом зору лінгводидактики української мови як іноземної переконує нас в нагальній необхідності укладання лінгвокраїнознавчих фразеологічних навчальних словників, де б доступно спосіб були прокоментовані різні аспекти країнознавчої інформації, закодованої у фразеологізмах. Однією з чільних груп, що повинні бути представлені в таких фразеографічних працях, є онімна фразеологія, що має великий дидактичний потенціал.

Список використаної літератури

1. Венжинович Н. Фраземи української мови з ономастичним компонентом у лінгвокультурологічному висвітленні / Н. Венжинович // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету. Серія : Мовознавство. – Тернопіль : ТНПУ імені Володимира Гнатюка, 2017. – Вип. 1 (27). – С. 63–66.
2. Котова М. Имена собственные в современных славянских пословицах (в аспекте имагологии) / М. Котова // Славофраз 2017 : Имињата и фразеологијата. Имена и фразеология. – Скопје, 2018. – С. 149–155.
3. Кузь Г. Біблійна фразеологія з антропонімічними компонентами (українсько-словацькі паралелі) / Г. Кузь // *Ucrainica X. Současna Ukrajinstika. Problémy jazyka, literatury a kultury.* – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. – S. 81–85.
4. Кузь Г. Фразеологічний мінімум з української мови для слов’яномовних студентів (рубіжний та високий рівні, B1-B2) / Г. Кузь // *Studia ukrainica Varsoviensia* 8. – Warszawa : Katedra Ukrainistyki UW, 2020. – С. 97–104.
5. Кузь Г. Фразеологічний мінімум з української мови для словацькомовних студентів (початковий та базовий рівні, A1-A2) / Г. Кузь // *Studia Slovakistika : Сучасна славістика в Україні та Європі.* – Ужгород : Вид-во Олександри Гаркуші, 2019. – Вип. 19. – С. 80–82.
6. Мокиєнко В. Фразеологізація як спосіб апеллятивності імени собственного / В. Мокиєнко // Славофраз 2017 : Имињата и фразеологијата. Имена и фразеология. – Скопје, 2018. – С. 207–214.
7. Мороз О. Фразеологічні одиниці з компонентом “власне ім’я” в сучасній українській мові : структурно-семантичний аспект : дис. ... канд. філол. наук : 10.02.01 / Оксана Анатоліївна Мороз. – Донецьк, 2002. – 224 с.
8. Пасік Н. Власні назви в українській фразеології та пареміології : автореф. дис. ...

канд. філол. наук : 10.02.01 / Надія Михайлівна Пасік. – Київ, 2000. – 20 с.

9. Познанська В. Семантичні видозміни топонімів у складі фразеологізмів української мови / В. Познанська, С. Медведєва // Вісник Донецького національного університету. Серія Б : Гуманітарні науки. – Донецьк, 2014. – Вип.1-2. – С. 200–205.

10. Скрипник Л. Власні назви в українській народній фразеології / Л. Скрипник // Мовознавство. – 1970. – № 2. – С. 54–66.

References

1. Venzhynovych N. Frazemy ukrajinskoyi movy z onomastychnym komponentom u lnhvokulturolohichnomu vysvitlenni / N. Venzhynovych // Naukovi zapysky Ternopil'skoho nacionalnoho pedahohichnoho universytetu. Seriya : Movoznavstvo. – Ternopil : TNPU imeni Volodymyra Hnatyuka, 2017. – Vyp. 1 (27). – S. 63–66.

2. Kotova M. Imena sobstvennye v sovremennyh slavjanskikh poslovicah (v aspekte imagologii) / M. Kotova // Slavofraz 2017 : Ім'ята і фразеологія. Імена і фразеологія. – Скопје, 2018. – С. 149–155.

3. Kuz H. Biblijna frazeolohiya z antroponimnymy komponentamy (ukrayinsko-slovac»ki paraleli) / H. Kuz // Ucrainica X. Současná Ukrajínistika. Problémy jazyka, literatury a kultury. – Olomouc : Univerzita Palackého v Olomouci, 2020. – S. 81–85.

4. Kuz H. Frazeolohichnyj minimum z ukrajinskoyi movy dlya slov'yanomovnyx studentiv (rubizhnyj ta vysokij rivni, V1–V2) / H. Kuz // Studia ukrainica Varsoviensia 8. – Warszawa : Katedra Ukrainistyki UW, 2020. – S. 97–104.

5. Kuz H. Frazeolohichnyj minimum z ukrajinskoyi movy dlya slovackomovnyx studentiv (pochatkovyj ta bazovyj rivni, A1-A2) / H. Kuz // Studia Slovakistika : Suchasna slavistyka v Ukrajini ta Yevropi.– Uzhhorod : Vyd-vo Oleksandry Harkushi, 2019. – Vyp. 19. – S. 80–82.

6. Mokienko V. Frazeologizacija kak sposob apelljativacii imeni sobstvennogo / V. Mokienko // Slavofraz 2017 : Ім'ята і фразеологія. Імена і фразеологія. – Скопје, 2018. – С. 207–214.

7. Moroz O. Frazeolohichni odynyci z komponentom "vlasni im'ya" v suchasnij ukrajinskij movi : strukturno-semantychnyj aspekt : dys. ... kand. filol. nauk: 10.02.01 / Oksana Anatolijivna Moroz. – Doneck, 2002. – 224 s.

8. Pasik N. Vlasni nazvy v ukrajinskij frazeolohiyi ta paremiolohiyi : avtoref. dys. ... kand. filol. nauk : 10.02.01 / Nadiya Myxajlivna Pasik. – Kyiv, 2000. – 20 s.

9. Poznanska V. Semantychni vydozminy toponimiv u skladi frazeolohizmiv ukrajinskoyi movy / V. Poznanska, S. Medvyedjeva // Visnyk Doneckoho nacionalnoho universytetu. Seriya B : Humanitarni nauky. – Doneck, 2014. – Vyp.1-2. – С. 200–205.

10. Skrypnyk L. Vlasni nazvy v ukrajinskij narodnij frazeolohiyi / L. Skrypnyk // Movoznavstvo. – 1970. – № 2. – С. 54–66.

Стаття надійшла до редакції 21.03.2021

доопрацьована 28.03.2021

прийнята до друку 05.04.2021

LINGUODIDACTIC DIMENSION OF UKRAINIAN ONOMASTIC PHRASEOLOGY

Halyna Kuz

Presov University in Presov
Institute of Ukrainian Studies
1 November 17 Str., 08001, Presov, Slovakia
phone: +421 0909182634
e-mail: halyna.kuz@unipo.sk
<https://orcid.org/0000-0003-0075-4657>

The article deals with the linguistic and cultural potential of onomastic phraseology in the context of teaching Ukrainian as a foreign language. A review analysis of phraseological units with onomastic components of the Ukrainian language is made from the point of view of language didactics, namely: the types of proper names in the composition of phraseological units are considered in view of their linguistic potential; the types of onomastic phraseology are analysed by origin, stylistic labelling and by other features that may be important for foreigners in order to master this layer of phraseology; features of transformation of connotations of proper names as a part of phraseological units and ways of their semanticization are characterized.

The author draws attention to the multilevel ethnic cultural information encoded in phraseological units, and the need to gradually involve such information in the process of language learning. Phraseological units report through their names important events, peculiar customs, ways of thinking, history and mythology of the ethnos. Proper names with their inherent cultural and historical connotations play an important role as a reference point in time and space. It should be noted that the borders between culturally specific and internationally known onyms are becoming more and more mobile today due to the expansion and deepening of the processes of intercultural communication.

The review of onomastic phraseology of the Ukrainian language in view of its origin, function of the onymic component, stylistic characteristics from the point of view of didactics of the Ukrainian language as a foreign language convinces us of the urgent need to compile linguistic phraseological educational dictionaries. One of the leading groups to be represented in such phraseographic works should be onym phraseology, which has great didactic potential.

Key words: onomastic phraseology, intercultural communication, language competence, background knowledge, cultural connotation.